

FAN, TA'LIM VA AMALIYOT INTEGRATSIYASI

ISSN: 2181-1776(E) | SJIF 2023: 6.907

¹Э.К.Джалилов

²Д.Саматова, ³Ш.Оманкулова., ⁴К.Н.Хўжамуродова

¹СамДУ доц, ²асс. ³Ўз-ФинПИ (PhD),

⁴Ургут туман 37-мактаб мусиқа ўқитувчиси

ТАЛАБАЛАРНИ МОДУЛЛИ ЎҚИТИШ ТЕХНОЛОГИЯЛАРИ АСОСИДА КАСБИЙ КОМПЕТЕНТЛИЛИГИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ.

Аннотация: Бугунги кунда бўлажак мусиқа ўқитувчиларини тайёрлашнинг илмий методик муаммолари, педагогик жараёнларнинг дидактик таъминотини такомиллаштиришга алоҳида эътибор қаратилмоқда. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2022 — 2026-йилларга мўлжалланган янги Ўзбекистоннинг тараққиёт стратегиясида “узлуксиз таълим тизимини янада такомиллаштириш, сифатли таълим хизматлари имкониятларини ошириш, меҳнат бозорининг замонавий эҳтиёжларига мос юқори малакали кадрлар тайёрлаш сиёсатини давом эттириш”¹ устувор вазифалари белгиланиб, бу борада касбий компетентликни шакллантиришга йўналтирилган таълим технологияларини аниқлаш, уларни таълим жараёнига жорий қилишнинг илмий-методик жиҳатларини тадқиқ этиш масаласи мазкур мақолада кенг ёритилган.

Калит сўзлар: талаба, мусиқа таълими, ўқитувчи, модулли ўқитиш технологиялари, касбий компетентлилик, мусиқа дарслари, педагогика.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Олий таълим тизимини янада ривожлантириш чора-тадбирлари тўғрисида” ги ПҚ-2909-сонли Қарори [2], “Олий маълумотли мутахассислар тайёрлаш сифатини оширишда иқтисодиёт соҳалари ва тармоқларининг иштирокини янада кенгайтириш чора-тадбирлари тўғрисида” ги ПҚ-3151-сонли Қарори [3] ҳамда Ўзбекистон Республикаси

¹ Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 7-февралдаги ПФ-4947-сонли «Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича Ҳаракатлар стратегияси тўғрисида»ги Фармони. Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами, 2017 йил, 6-сон, 70-модда.

Президенти Ш.М.Мирзиёев томонидан мазкур фаолиятга тегишли бошқа меъёрий-ҳуқуқий ҳужжатларининг қабул қилиниши Олий таълим муассасалари олдида қатор муҳим вазифаларни қўяди ва педагогик кадрлар тайёрлаш масаласига давлат сиёсатининг устувор йўналиши сифатида эътибор қаратилаётганидан далолат беради.

Бугунги кунда жаҳонда таълимга ҳар томонлама ёндашув асосида битирувчиларнинг рақобатбардошлигини ошириш, педагог кадрларнинг касбий компетентлигини ривожлантириш орқали ижодий таълим жараёнини лойиҳалаштиришнинг замонавий методик таъминотини яратиш, бўлажак мусиқа таълими ўқитувчиларида касбий фаолият соҳаларига йўналтирилган касбий компетентлигини такомиллаштириш, шунингдек олий таълимнинг таълим сифатини таъминлаш жараёнидаги ижтимоий ролини ошириш масалалари долзарб йўналишлардан бири сифатида тадқиқ этилмоқда. Шу маънода илғор хорижий тажрибалар асосида замонавий касбий таълим мазмунини компетенцияларга асосланган модулли ўқитиш таълим муҳитини шакллантириш, модулли ўқитиш технологияларини амалиётга кенг татбиқ этиш асосида бўлажак мусиқа таълими ўқитувчиларини касбий компетентлигини такомиллаштириш муҳим ўрин тутди. Мусиқа таълими ўқитувчисидан билим тизимига қўшимча равишда нутқ ҳаракатларида шахсий фикр билдиришни, умумий ижтимоий ғояни – санъат ва маданиятлар мулоқотини амалга оширишга ҳисса қўшадиган мусиқий чолғу асбоби ижрочилигига эга бўлишни талаб қилади [5, 17-б].

Умумтаълим мактабида ўқитувчи фаолиятининг мураккаблиги ва кўп қирралилиги унинг компетентлилик даражасига, танлаган касбида шаклланган чуқур билим ва кўникмаларига алоҳида талаблар қўяди. Битирувчининг касбий муаммоларни ҳал қилишга тайёрлиги касбий компетенцияни шакллантириш учун асосдир.

Шу ўринда “компетентлилик” тушунчасига таъриф бериб ўтсак.

Компетенция лотинча “competere” – мақсадга эришиш, муносиб бўлмоқ, тўғри келмоқ каби маъноларни билдиради. “Компетентлилик” атамаси биринчи марта 1959 йилда Р.Вайт муаллифлик қилган мақолада ишлаш мотивацияси концепцияси сифатида пайдо бўлган. Ҳозирда Википедия электрон луғатида “компетенция” тушунчаси бу ходимнинг ловозим талабларига мувофиқ ишлаш қобилиятидир деб келтирилган [9].

“Компетенция” сўзи фанда илк бор XX асрнинг 50-60-йилларида қўлланган ва инсоннинг бирор фаолиятни амалга ошириш лаёқатини билдирган. “Компетенция” ва “компетентлилик” тушунчаларига берилган таърифларда компетенция муайян фаолиятда талаб қилинадиган хулқ-атвор, ўзини тутиш, компетентлилик эса ушбу талабга мослик даражаси, яъни компетенцияни намойиш қилишнинг пировард натижаси деб талқин қилинади. Уларни умумлаштирган ҳолда, бугунги кунда таълим жараёнида фаол қўлланилаётган ушбу тушунчаларни шарҳлашда қуйидаги хулосага келдик: “Компетенция” билим, кўникма ва малакаларнинг самарали қўлланиши; “компетентлилик” эса муайян фаолиятни амалга ошириш учун мавжуд ҳамда юзага чиқиши мумкин

бўлган лаёқатдир. Таълимга компетент ёндашув талабаларда ҳосил бўлган компетенциялардан шахсий, касбий ва ижтимоий ҳаётда учрайдиган турли вазиятларда самарали фойдаланишга ўргатишни кўзда тутлади. Бунда кутилмаган ноаниқ, янги, муаммоли вазиятларга дуч келинганда тегишли билим, кўникма, малакалардан фойдалана олишга алоҳида эътибор қаратилади. Шу боис ҳар бир фанни ўқитиш жараёнида унинг мазмуни ҳамда хусусиятларидан келиб чиққан ҳолда унга доир компетенциялар шакллантирилади [9].

Компетентлилик – муайян фаолиятни амалга ошириш учун мавжуд ҳамда юзага чиқиши мумкин бўлган лаёқатдир.

Касбий компетентлилик – мутахассис томонидан касбий фаолиятни амалга ошириш учун зарур бўлган билим, кўникма ва малакаларнинг эгалланиши ва уларни амалда юқ ори даражада қўллаш олинишидир.

Касбий компетентлиликни такомиллаштириш – соҳага оид билим ва замонавий ахборот оқимини ўзлаштириш, уларда индивидуал ва мустақил ишлаш кўникмаларини ривожлантириш, илмий-техникавий ва ўқув, мусиқий-илмий адабиётлар билан ижодий ишлаш, таълимни замонавий руҳда ташкил этишга имконият яратишдан иборат.

Музыка таълими ўқитувчиси касбий компетентлигининг моҳияти шундаки ҳозирги пайтда олий маълумотли мутахассислар ҳақида гап кетганда, "компетенция" ва "профессионализм" тушунчалари кенг қўлланилади. Шундан келиб чиқиб, компетенция билим ва кўникмаларга эга бўлиб, профессионал-баркамол шахс, фикрлар ва мулоҳазаларни билдиришга имкон берадиган ва муайян кўп қиррали лаёқатидан фойдаланиш билан кенг доирадаги ваколатлар қалити деган хулосага келдик [6].

Бугунги кунда олий таълим тизими таълим-тарбия жараёнларида кўплаб самарали технологиялардан фойдаланиб, таълим сифатини кўтаришга, бўлажак музыка таълими ўқитувчиларини тайёрлашда уларнинг касбий компетентлигини такомиллаштиришга, соҳага оид билим ва замонавий ахборот оқимини ўзлаштиришга, уларда индивидуал ва мустақил ишлаш кўникмаларини ривожлантиришга, илмий-техникавий ва ўқув, мусиқий-илмий адабиётлар билан ижодий ишлашга, таълимни замонавий руҳда ташкил этишга имконият яратишни тақозо этади. Ана шундай технологиялардан бири модулларга асосланган модулли ўқитиш технологиясидир. **“Модулли таълим”** тушунчаси 1971 йилларда Дж. Рассел томонидан фанга киритилган [8].

«Модул» лотинча сўз бўлиб, «қисм» ёки «бўлак» («блок») деган маънони билдиради.

Модул-мазмун ва мантиқ жиҳатидан яқунга эга бўлган, дидактик жиҳатдан ишлаб чиқилган, яқуний натижага қаратилган, кириш ва чиқиш назоратларини ўз ичига олган бирлик ҳисобланади.

Модулли ўқитиш - бу талабалар модуллардан иборат ўқув дастури билан ишлайдиган педагогик технология. Модулли машғулотлар ўқув жараёнини индивидуализация қилишни, билим фаолиятини фаоллаштиришни, шахснинг

ижодий ривожланиши ва ўзини намоён қилиши учун шароитларни таъминлайди [8].

Модул дастур- бир фан доирасидаги модул блокларининг йиғиндисидан ташкил топган бўлиб, эришиш лозим бўлган дидактик мақсад, қўлланиладиган усуллар ва воситалар йиғиндиси ҳисобланади [4].

Ўқув модули – нисбатан мустақил, мантиқий яқунга эга бўлган ўқув курсининг бўлагидир. У ўқув методик таъминотдан, назарий ва амалий қисмлардан, топшириқлардан, жорий ва якуний назорат қисмларидан иборат. Модулли ўқитиш ўқитишнинг истикболли тизимларидан бири ҳисобланади, чунки у талабаларнинг билим имкониятларини ва ижодий қобилиятларини ривожлантириш тизимига энг яхши мослашгандир.

Модулли таълим технологияси- модулли технология ўқитишни модулли дарс лойиҳаси асосида ўқитишни ташкил этиш демакдир. Модул, курс мазмунини уч бўлакда қамраб олади: тўла, қисқартирилган ва чуқурлаштирилган [4].

Модулли технологиянинг моҳияти ва таълим жараёнини модуллар асосида лойиҳалаштиришдан яъни ўқув предмети ва унинг бўлимлари мазмунини тартибга солишдан иборат. Таълимнинг муайян босқичидан бошлаб бўлинмайдиган касбий фаолиятни мантиқан тугалланган қисмларга ажратишдан иборатдир. Сўнгра ажратилган ҳар бир модул бўйича шу модулнинг ўзигагина таалуқли бўлган фаолият мазмуни ва таъсири доираси белгиланади. Модулли технология мақсадни руёбга чиқариш учун модул босқичма-босқич амалга оширилади. Ушбу жараёнда содир этилаётган ҳар бир ҳаракат ўқув элементи сифатида қаралади.

Мактабда мусиқани ўқитиш жараёни ўқитувчига катта масъулият юклайди. Унинг раҳбарлиги остида ўқувчи нафақат мусиқа санъатининг асосларини билади, балки ўз ақл-идроқини ривожлантиради, ташқи фикрлаш қобилиятини эгаллайди. Талабада ҳаётга ижодий муносабат шаклланади, келажакда у ўзи танлаган ҳар қандай касбда муваффақиятли ишлашга ёрдам беради. Педагогика олий таълим муассасалари битирувчисининг касбий муаммоларни ҳал қилишга юқори даражада тайёр бўлишининг зарурий шarti унинг мусиқий ва педагогик маҳоратини шакллантириш ва касбий компетенциясини такомиллаштиришдир. Ижтимоий педагогика нуқтаи назаридан ўқитувчининг касбий компетентлилигига қуйидаги таркибий қисмлар киради: шахсият-инсонпарварлик йўналиши, педагогик воқеликни тизимли равишда идрок этиш ва унда тизимли равишда ҳаракат қилиш қобилияти, фан соҳасида эркин йўналтирилганлик, замонавий педагогик технологияларни билиш, реактивлик, касблар, яъни ўқув жараёнлари ва тизимларининг мақсадлари, шакллари ва усуллари даражасида янги педагогик ҳақиқатни яратиш истаги ва қобилияти акс эттиришга қодир бўлганларни киритиш мумкин.

Шундай қилиб, модул мақсадли функционал тугун бўлиб, унда ўқув мазмуни ва уни ўзлаштириш технологияси юқори даражадаги яхлитлик тизимига бирлаштирилган. Модулда мақсадли ҳаракат режаси, ахборот банки,

дидактик мақсадларга эришиш учун услубий қўлланма бўлиб, улар модулли таълим воситаси бўлиб хизмат қилади.

Бўлажак мусиқ а таълими ўқ итувчисининг мусиқ ий касбий компетентлиги касбий фаолиятни ташкил этишга тайёрланиш, касбий-педагогик вазифаларни оқ илона ҳ ал қ илиш фаолияти натижаларини реал баҳ олаш орқ али ифодаланади (1-жадвал).

1-жадвал.

Бўлажак мусиқ а таълими ўқ итувчисининг касбий компетентлилик сифатлари

Т/р	Бўлажак мусиқ а ўқ итувчисининг касбий-компетентлилик сифатлари	Бўлажак мусиқ а ўқ итувчисининг касбий-компетентлилик сифатлари мазмуни
1	Муסיқа саводи	Бўлажак мусиқ а ўқ итувчисининг мусиқ а назариясини мукамал эгаллаган бўлиши ва касбий-педагогик жараёнда ўқ увчиларга ўргата олиши.
2	Вокал ижрочилиги	Ашула айтиш санъатини яхши эгаллаган ҳ олда дарс жараёнида вокал ижрочилигини муваффақ иятли қ ўллаш орқ али ўқ увчиларнинг маънавиятини ошириш;
3	Чолғу ижрочилиги	Бўлажак мусиқ а ўқ итувчисининг чолғ у ижрочилиги орқ али касбий фаолияти давомида дарснинг мазмунини бойита олиши, ўқ увчиларни мусиқ а санъатига қ изиқ тира олиши;
4	Хор ижрочилиги ва дирижёрлик	Муסיқа дарсларида жамоа бўлиб куйлаш фаолиятини ташкил этиши, уларни бошқариш малакасига ега бўлиши;
5	Муסיқий идрок	Муסיқа асарларини тинглаб, ҳам муסיқий, ҳам мазмун жиҳатидан идрок этиш ва таҳлил қилишга ўргатиш;
6	Муסיқа психологияси	Педагогик жараёнда соғлом муҳитни ярата олиш, ўқувчиларнинг муסיқа ижодиёти ва қобилиятини, талантини, ижрочилик имкониятларини ўрганиш лаёқатига эга бўлиши;

7	Муסיқа педагогикаси	Муסיқа дарсларини фаолият турлари асосида педагогик жиҳатдан ташкил эта олиши;
8	Муסיқий эстетик компетентлиги	Муסיқа санъатининг моҳиятини, воқеликка муносабатини, ижтимоий ролини, бадиий мазмунини ҳис этиши, ғоявий характерини ҳис эта олиши ва улардан баркамол инсон тарбиясида фойдалана олиши;

Юқоридаги таҳлиллар асосида муסיқий компетентлилик тушунчасига қуйидагича муаллифлик таърифимизни бердик:

Муסיқий компетентлилик – бўлажак муסיқа ўқитувчисининг ўз касбига оид билим, кўникма ва малакаларга эга эканлиги, муסיқа саводи, муסיқа ижрочилиги фаолиятига оид барча педагогик жараёнларни ташкил эта олиш ва бошқара олиш лаёқатининг мавжудлигини ифодаловчи касбий имкониятларини англатади.

Педагогика олий таълим муассасаларида бўлажак муסיқа таълими ўқитувчиларини модулли ўқитиш технологиялари асосида касбий компетентлигини такомиллаштириш лозим. Шу боис тадқиқотда педагогика олий таълим муассасаларида бўлажак муסיқа таълими ўқитувчиларини модулли ўқитиш технологиялари асосида касбий компетентлигини такомиллаштириш педагогик муаммо сифатида таҳлил этилиб, натижада бўлажак муסיқа таълими ўқитувчисининг касбий компетентлиги негизида акс этувчи сифатларнинг моҳияти, касбий тайёргарлик фаолиятини янада такомиллаштиришнинг йўналишлари назарий жиҳатдан асосланди.

Бўлажак муסיқа таълими ўқитувчиларини модулли ўқитиш технологиялари асосида касбий компетентлигини такомиллаштириш имкониятларини кўрсатиб ўтиш керак. Чунки, педагогик адабиётлар таҳлили шуни кўрсатадики, модулли ўқитиш технологияси анъанавий технологияларга нисбатан бир қатор афзалликлари ва айниқса мутахассисларни мақсадли жадал тайёрлаш шароитида ўқув жараёнини фаоллаштиришнинг самарали усулларини аниқлайди. Ушбу ўқитиш технологиясининг имкониятлари очиб бериш ва модул турлари, модулли ўқитиш технологияларининг афзалликлари, муסיқа таълими ўқитувчисининг компетентлигини аниқловчи инструментал муסיқий компетенциялар, комуникатив муסיқий компетентлилик, тизимли муסיқий компетентлиликнинг категорияларини асослаб бериш мақсадга мувофиқ.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2022 — 2026-йилларга мўлжалланган янги Ўзбекистоннинг тараққиёт стратегияси. ПФ-60-сон Фармони// Халқ сўзи газетаси 2022-йил 28-январь

2. Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Олий маълумотли мутахассислар тайёрлаш сифатини оширишда иқтисодиёт соҳалари ва тармоқларининг иштирокини янада кенгайтириш чора-тадбирлари тўғрисида” ги ПҚ-3151-сонли Қарори// Халқ сўзи газетаси 2017-йил 18-июл

3. Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Маданият ва санъат соҳасининг жамият ҳаётидаги ўрни ва таъсирини янада ошириш чора-тадбирлари тўғрисида” ги ПФ-6000-сон Фармони// Халқ сўзи газетаси 2020-йил 27-май.

4. Авлиёқулов Н.Х. Ўқитишнинг модул тизими ва педагогик технологияси амалий асослари. -Бухоро: Муаллиф, 2001.-98 б

5. Олешков М.Ю. Современные образовательные технологии: учебное пособие. – Нижний Тагил: НТГСПА, 2011. – 144

6. Оманқулова Ш. Н. Бўлажак мусиқа таълими ўқитувчиларини модулли ўқитиш технологиялари асосида касбий компетентлигини такомиллаштириш «Муғаллим ҳам ўзликсиз билимлендириў» илмий методик журнал №3-2, - Нөкис., — 2020. -Б. 16-22

7. <https://moluch.ru/conf/ped/archive/19/956/#:~:text>

8. <https://doi.org/10.18454/IRJ.2016.44.133> <https://scholar.google.ru/scholar>

9. <https://www.google.com/>